

Аналітична записка з питань функціонування науково-технологічних парків відповідно до актів Європейського Союзу й актів міжнародного права

Анотація. В аналітичній записці викладено результати порівняльного дослідження правового статусу та особливостей діяльності науково-технологічних парків відповідно до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та актів міжнародного права. Проаналізовано процедури створення, організаційно-правові форми функціонування і гарантії діяльності науково-технологічних парків в ЄС. Особливу увагу в межах проведеного дослідження приділено питанням виготовлення та охорони об'єктів інтелектуальної власності, створених колективами науково-технологічних парків. Предметом аналізу стали питання законодавчого забезпечення інноваційної діяльності науково-технологічних парків згідно із законодавством ЄС, виконання державних замовлень на виробництво стратегічно важливої інноваційної продукції.

Вступ

Активний розвиток України в умовах багатовекторної військової агресії з боку Російської Федерації і подальше післявоєнне відновлення потребують впровадження сучасних інноваційних рішень у різні сфери економіки й суспільного життя. Реалізація цієї мети можлива за умови формування сучасної екосистеми інновацій, яка враховуватиме кращі світові практики щодо ефективних економічних моделей управління об'єктами інтелектуальної власності.

Водночас в Україні розвиток сфери інноваційної діяльності супроводжується недостатнім фінансуванням з боку держави і міжнародних інвесторів, існують прогалини в правовому регулюванні суспільних відносин в інноваційній сфері, недостатнім є економічне стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури, бракує інформаційної обізнаності наукових працівників щодо особливостей управління науковими проектами та інструментами підтримки наукових досліджень. Ці фактори визначені у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р., як умови, що негативно позначаються на розвитку сфери інноваційної діяльності і пов'язаної з цією діяльністю інфраструктури¹.

14 грудня 2023 року Міністерство цифрової трансформації України презентувало проект Стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року, в якій одним із пріоритетних напрямів визнається формування ефективного механізму управління інноваційними проектами².

¹ Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 року № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80/print#n12>

² Міністерство Цифрової трансформації презентувало Проект Стратегії розвитку інновацій в Україні до 2030 року. URL: https://winwin.gov.ua/?fbclid=IwAR1vn3vEt36cgejKVGbhlIxTiwNN617aMUCihl1UaTHUIAKUs0x9_VTUk_uU_aem_ASBUtNXxEbJVWz3ZI4cHj60kZpFVArOOTNykGskTSkvrIQ0HtrK_8b_UUqB1RKchbiQ

У світовій практиці інноваційної діяльності важливе значення традиційно надається функціонуванню наукових або науково-технологічних парків. Ці суб'єкти господарювання, як правило, створюються для управління колективними інноваційними проектами, здійснення заходів щодо комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, посилення взаємодії між закладами вищої освіти, суб'єктами владних повноважень як на національному, так і на міжнародному рівнях, сприяння проведенню спільних, часто міжгалузевих, наукових досліджень суспільно важливих проблем.

Правову основу діяльності наукових парків в Україні складають Закон України «Про наукові парки» від 25 липня 2009 року № 1563-VI³, Господарський та Цивільний кодекси України, закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», інші законодавчі акти, спрямовані на забезпечення діяльності вказаної категорії суб'єктів інноваційної діяльності.

Закон України «Про наукові парки» регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням та функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

При цьому окремі особливості діяльності наукових парків, включно з умовами господарської діяльності, процедурами укладення договорів, засадами зовнішньо-економічної діяльності, механізмами охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, визначаються окремими законами і підзаконними актами України.

Незважаючи на існування в Україні необхідної правової основи для діяльності наукових парків, значна група правових норм, які діють у цій сфері регулювання, не адаптовані до законодавства ЄС. Такий стан правового забезпечення діяльності наукових парків має наслідком істотне зниження ефективності управління діяльністю відповідних суб'єктів господарювання, призводить до обмеження застосування засобів економічного стимулювання інноваційної діяльності, зокрема щодо проектів державно-приватного партнерства, грантів, цільових фондів інноваційного розвитку. Поряд із цим зобов'язання України щодо адаптації законодавства про наукові парки до законодавства ЄС безпосередньо передбачені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року.

Таким чином, нині зберігає свою актуальність адаптація законодавства України про наукові парки до права Європейського Союзу з урахуванням рекомендацій, підготовлених Європейською Комісією, для початку процесу переговорів про вступ України до ЄС.

Основна частина

³ Про наукові парки: Закон України від 25 липня 2009 року з наступними змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1563-17>

У законодавстві ЄС відсутній єдиний законодавчий акт, яким визначається правовий статус і засади функціонування науково-технологічних парків. Загальні законодавчі засади діяльності науково-технологічних парків встановлені *acquis* Європейського Союзу.

Стаття 173 Договору про функціонування Європейського Союзу передбачає, що «Союз і держави-члени забезпечують існування умов, необхідних для конкурентоспроможності промисловості Союзу»⁴.

При цьому норми статей 179–190 цього Договору регулюють політику Союзу в галузі досліджень і технологічного розвитку (RTD) та космічну політику. Основним інструментом політики науково-технічного розвитку є багаторічна рамкова програма, яка визначає цілі, пріоритети і пакет фінансової підтримки. Рамкові програми науково-технічного розвитку приймаються Європейським Парламентом та Радою ЄС відповідно до звичайних законодавчих процедур за попередніми консультаціями з Європейським економічно-соціальним комітетом.

В ЄС існує підхід, відповідно до якого вимоги до організаційно-правової форми науково-технологічних парків і процедур їх утворення затверджуються на рівні національного законодавства держав-членів ЄС, а спеціальні вимоги до діяльності таких суб'єктів визначаються в окремих регламентах і директивах Європейського Парламенту. Спеціальні вимоги до діяльності науково-технологічних парків перебувають у фокусі законодавства про компанії, інноваційну діяльність, трансфер технологій, охорону інтелектуальної власності, захист економічної конкуренції, забезпечення участі науково-технологічних парків у виконанні дослідницьких програм на рівні ЄС, державних замовлень на створення суспільно важливої інноваційної продукції, стандартизацію і сертифікацію результатів господарської діяльності, фінансову звітність, інформаційні обміни з Європейським агентством з інновацій, іншими керівними органами ЄС.

Правові засади заснування науково-технологічних парків, що діють у формі товариств з обмеженою відповідальністю, частково кодифіковано в Директиві 2017/1132 від 14 червня 2017 року Європейського Парламенту та Ради ЄС про деякі аспекти корпоративного права (кодифікація)⁵ та конкретизуються в нормах національного законодавства окремих держав-членів ЄС. Вказаною Директивою Європейський Парламент визначив загальні вимоги до товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств як публічної, так і приватної форм власності. Це, зокрема, вимоги до порядку формування статутного капіталу, дійсності комерційних зобов'язань, способів інформування про результати підприємницької діяльності, інформації щодо засновників /засновника товариства тощо.

Згаданою Директивою ЄС закріплено обов'язок для відкритих товариств з обмеженою відповідальністю забезпечити формування

⁴ Договір про функціонування Європейського Союзу: URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06

⁵ Директива ЄС2017/1132 від 14 червня 2017 року Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про деякі аспекти корпоративного права (кодифікація). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_014-17

статутного капіталу не меншого, ніж 25 тис. євро та необхідність інформувати контрагентів і контролюючі органи про зміни у складі учасників товариства, існуючи ризики неплатоспроможності.

Директива (ЄС) 2017/1132 щодо певних аспектів корпоративного права запровадила вимоги щодо розкриття інформації для іноземних філій компаній. Ця вимога стосується компаній ЄС, які відкривають філії в іншій державі-члені ЄС, або компаній із походженням із держав, які не входять до ЄС і які відкривають філії в ЄС⁶.

Також Директива (ЄС) 2017/1132 врегульовує питання взаємозв'язку центральних, комерційних реєстрів і реєстрів компаній (реєстрів підприємств). Директива уніфікує гарантії, необхідні в ЄС для захисту інтересів акціонерів компаній і засновників товариств з обмеженою відповідальністю, включаючи випадки транскордонного злиття і поглинання в межах території ЄС.

Директива 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо пропозицій про поглинання спрямована на встановлення мінімальних вказівок стосовно проведення поглинань компаній, які регулюються національним законодавством держав-членів ЄС. Ця Директива встановлює мінімальні стандарти для заявок на поглинання або зміни контролю, спрямована на захист міноритарних акціонерів, працівників та інших зацікавлених сторін, надає дозвіл товариствам з обмеженою відповідальністю здійснювати свободу підприємницької діяльності на єдиному ринку ЄС⁷.

Директива Європейського Парламенту 2014/86/ЄС від 8 липня 2014 року про загальну систему оподаткування застосовується до материнських компаній і дочірніх компаній різних держав-членів. Вказана Директива ЄС запроваджує податкові правила, зокрема, пов'язані з діяльністю науково-технологічних парків, які є нейтральними з погляду конкуренції для груп компаній різних держав-членів ЄС. Директива запроваджує відсутність подвійного оподаткування щодо дивідендів, розподілених дочірньою компанією в одній державі-члені ЄС для своєї материнської компанії в іншій державі-члені ЄС⁸.

Законодавство ЄС (аналогічно до Закону України «Про наукові парки»⁹) закріплює право для закладів вищої освіти бути засновником науково-технологічного парку, зареєстрованого в одній із держав-членів ЄС, або дослідницькими організаціями, господарськими об'єднаннями, консорціумами, створеними в межах виконання дослідницьких проєктів, ініційованих органів ЄС, відповідальними за здійснення управління інноваційними проєктами.

⁶ Так само.

⁷ Директива 2004/25/ЄС від 25 квітня 2004 року Європейського Парламенту та Ради ЄС про пропозиції поглинання. URL: <https://www.pard.ua/download.php?downloadid=1086>

⁸ Директива Європейського Парламенту 2014/86/ЄС від 8 липня 2014 року про загальну систему оподаткування. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/%20fb19de7b-13cc-11e4-933d-01aa75ed71a1/language->

⁹ Про наукові парки: Закон України від 25 липня 2009 року з наступними змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1563-17>

Науково-технологічні парки мають статус юридичної особи, утворюються і діють у формі господарських товариств у структурі інноваційної екосистеми засновника або самостійно, якщо це передбачено статутом.

Законодавство ЄС про фінансовий моніторинг встановлює жорсткі вимоги до формування статутного капіталу інноваційних компаній, зокрема науково-технологічних парків. Для цих цілей забороняється використовувати кошти: отримані злочинним шляхом; призначені для покриття поточних видатків закладів вищої освіти і дослідницьких установ; призначені для виплат авторської винагороди дослідникам і дослідницьким колективам; фінансові поворотні і безповоротні фінансові ресурси з метою їх протиправної легалізації. Для забезпечення гарантії достовірності відомостей, включених до бухгалтерської звітності суб'єктів господарської, зокрема, інноваційної діяльності на території всіх держав-членів ЄС діє Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності¹⁰ та Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та відповідні звіти певних типів підприємств, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Рада та скасування Директив Ради 78/660/ЕЕС та 83/349/ЕЕС¹¹. Зазначені акти передбачають надання звітності компанії (річна звітність, консолідована звітність та затвердження осіб, відповідальних за проведення обов'язкового аудиту) та інформації щодо правдивого і актуального представлення інформації про активи, зобов'язання, фінансовий стан, прибутки, збитки компанії.

Директива 2006/43/ЄС поширюється також на науково-технологічні парки. Її дія спрямована на підвищення надійності фінансової звітності суб'єктів господарювання шляхом встановлення мінімальних вимог до обов'язкового аудиту річної та консолідованої звітності.

Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2014/95/ЄС від 22 жовтня 2014 року про внесення змін до Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС 2013/34/ЄС про нефінансову звітність та різноманіття певних великих підприємств¹² встановлює правила розкриття нефінансової інформації та іншої інформації деякими великими компаніями. Директива охоплює такі сфери: навколишнє середовище; соціальна політика і поводження з працівниками; повага до прав людини; боротьба з корупцією та хабарництвом; різноманітність у радах компаній (наприклад, вік, стать, освіта та професійна підготовка). Директива поширюється на великі приватні компанії із чисельністю співробітників понад 500 осіб.

Значною складовою правового регулювання діяльності науково-технологічних парків в ЄС є наявність проблемних питань щодо охорони

¹⁰ Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2006/43/ЄС «Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_844

¹¹ Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2013/34/ЄС від 26 червня 2013 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0034>

¹² Так само.

прав інтелектуальної власності об'єктів, створених за участі або на замовлення відповідних суб'єктів інноваційної діяльності. Об'єкти інтелектуальної власності – будь-які результати або продукти, отримані в результаті дослідницької та інноваційної діяльності (наприклад, патенти, авторські права, торгові марки, публікації, дані ноу-хау, прототипи, технології, винаходи, програмне забезпечення тощо), які можуть бути захищені за допомогою прав інтелектуальної власності.

Регламентом 2021/695/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 28 квітня 2021 року затверджено Загальні європейські рамки для інновацій та досліджень¹³. Цим Регламентом визначені загальні правила фінансування наукових досліджень у межах проектів, ініційованих Європейською Радою з інновацій, визначено основні напрями пріоритетних досліджень, в яких можуть брати участь дослідницькі організації і колективи, вказано обсяги фінансування за кожним із напрямів діяльності. Регламентом 2021/695/ЄС також визначені критерії відбору наукових проектів, які можуть бути профінансовані зі спеціального фонду ЄС, передбачено правила участі університетів і дослідницьких установ із держав, які є асоційованими членами ЄС, у програмі «Горизонт» на період з 2021 по 2027 роки.

У Доповіді Європейської Комісії від 2 березня 2022 року «Управління та комерціалізація інтелектуальної власності в європейських університетах»¹⁴ викладено результати дослідження практики управління інтелектуальною власністю в університетах і науково-технологічних парках ЄС. На основі зібраних емпіричних даних у доповіді представлено моделі та визначені процеси управління об'єктами інтелектуальної власності і комерціалізації досліджень в університетах та їх взаємозалежність.

Також Європейською Комісією окрему увагу приділено питанням визначення майнової винагороди авторів і розподілу майнових прав інтелектуальної власності між авторами й науково-технологічними парками, університетами. У цьому контексті в Доповіді відзначається важливість врегулювання на законодавчому рівні процедур віднесення об'єктів права інтелектуальної власності до категорії службових творів, а також вирішення питань про спільне розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності, створені університетами, науково-технологічними парками на замовлення суб'єктів господарювання або держави. Також наголошується на необхідності закріплення за університетами і науково-технологічними парками майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за дорученням і з використанням матеріально-технічної бази цих суб'єктів господарювання.

¹³ Регламент ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 28 квітня 2021 року № 2021/695/ЄС «Про затвердження Загальних європейських рамок з досліджень та інновацій». URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/695/oj>

¹⁴ Доповідь «Європейської Комісії від 02 березня 2022 року Управління та комерціалізація інтелектуальної власності в європейських університетах». URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/management-and-commercialisation-intellectual-property-european-universities_en

1 березня 2023 року Європейською Комісією прийнято Рекомендацію, відповідно до якої затверджено Кодекс практики управління інтелектуальними активами для валоризації знань¹⁵. Згаданий документ спрямований на збільшення використання результатів досліджень і прискорення впровадження інноваційних технологій. Документ містить вичерпні рекомендації та аналіз проблем, з якими стикаються зацікавлені сторони досліджень та інновацій, серед них: ефективне управління інтелектуальними активами у спільній дослідницькій діяльності; розвиток дослідницької та інноваційної діяльності, зокрема, науково-технологічних парків у контексті відкритої науки і відкритих інновацій.

Таким чином, нині законодавство ЄС про інноваційну діяльність науково-технологічних парків розвивається шляхом спеціалізації правового регулювання щодо окремих правовідносин у цій сфері. Передусім це стосується визначення вимог до інноваційної діяльності, умов її фінансування (включаючи грантову підтримку), управління об'єктами інтелектуальної власності, створення науково-технологічних парків їх засновниками – університетами, врегулювання питань розпорядження авторськими правами на службові твори тощо.

Висновки

Проведений аналіз правових засад створення і діяльності науково-технологічних парків в ЄС дає підстави констатувати, що нині законодавство в цій сфері є некодифікованим. При цьому правове регулювання, що стосується функціонування науково-технологічних парків, включає регулювання діяльності господарських товариств, правові засади захисту економічної конкуренції, фінансової звітності, механізму оподаткування, застосування фінансових інструментів стимулювання інноваційної діяльності, охорони прав інтелектуальної власності тощо.

Зазначені групи юридичних вимог до діяльності науково-технологічних парків визначаються регламентами та директивами Європейського Парламенту та Ради ЄС, які є обов'язковими для всіх науково-технологічних парків, зареєстрованих, або таких, які здійснюють діяльність на території держав-членів ЄС. Щодо спеціальних вимог, пов'язаних з утворенням науково-технологічних парків, засновницькими повноваженнями закладів вищої освіти, умовами формування майнової основи функціонування вказаних суб'єктів господарювання, застосуванням засобів державної підтримки інноваційної діяльності, то врегулювання цих питань є прерогативою національного законодавства.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі основні висновки :

1. В ЄС науково-технологічні парки утворюються і діють як господарські товариства. Їх засновниками можуть виступати заклади вищої

¹⁵ Рекомендація Європейської Комісії від 01 березня 2023 року про затвердження Кодексу практики управління інтелектуальними активами для валоризації знань.. URL: <https://www.insme.org/the-european-commission-publishes-recommendations-of-code-of-practice/>

освіти, дослідницькі установи або групи таких суб'єктів, незалежно від того, чи вони зареєстровані в одній або в різних державах-членах ЄС.

2. Науково-технологічні парки можуть утворюватися як безпосередньо, так і набувати відповідного правового статусу внаслідок реорганізації господарських товариств, які первинно створювалися у статусі інноваційних стартапів.

3. Забороняється формування статутного капіталу науково-технологічних парків за рахунок грантових коштів, позик і кредитів, наданих засновникам, коштів, отриманих для виплати заробітної плати, авторської винагороди, матеріальних ресурсів спеціальних фондів. Статутний капітал науково-технологічного парку – це відокремлені від цільових грошових зобов'язань засновника кошти, нерухоме майно, права інтелектуальної власності на об'єкти, що вже комерціалізовані, тобто мають цінову визначеність.

4. Джерелами прибутку науково-технологічних парків може бути: майно і кошти засновників, передані у володіння парків; грантові кошти, включаючи кошти, отримані від Європейських інституцій (Європейського фонду інновацій, Європейської інноваційної ради), призначені для проведення спеціальних наукових досліджень; майнова винагорода від комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, зокрема службових творів.

***Дослідницька служба
Верховної Ради України***

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*